

TARTU ÜLIKOOL
USUTEADUSKOND

Liina Nõmm

Religiooni kohanemine ja levitamise viisid: lühike ülevaade misjonist
ja religioonituru fenomen

Bakalaureusetöö

Juhendaja *dr. theol.* Lea Altnurme

Tartu 2014

Sisukord

Sisukord	2
Sissejuhatus	3
1. Teema valik ja põhjendus.....	3
2. Töö eesmärk ja ülesanne	3
3. Uurimismetoodika.....	4
4. Probleemi senine uurimine.....	4
5. Kasutatud allikad.....	5
6. Sisulised ja vormilised raskused	5
7. Töö struktuur.....	6
8. Konkreetne uurimisküsimus	7
I. Misjon	8
1.1. Ajaloost	8
1.2. Uued ideed misjonis.....	11
II. Religioon ja kohanemine.....	13
2.1. Katoliku kiriku püüded kohaneda modernsuse ja kultuuriga.....	14
2.2. Kriis?.....	18
III. Religioonituru fenomen	20
3.1. Ratsionaalse valiku teooria	20
3.2. Religiooniturg	21
3.3. Religiooni turustamine	24
Kokkuvõte.....	27
Kasutatud kirjandus.....	29
1. Paberandjatel kirjandus	29
2. Elektrooniline kirjandus	29
3. Interneti allikad (kõik viimati külastatud 24.04.2014).....	30
Summary	32
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	34

Sissejuhatus

1. Teema valik ja põhjendus

Teema religiooni kohanemisest ja levitamise viisidest on valitud huvist religioonituru fenomeni vastu. Kui räägitakse religiooni levitamisest, meenub esimesena misjon. Lisaks usukuulutamise viisidele on huvitav jälgida, kuidas on religioon üldiselt üritanud kohaneda uueneva maailmaga. Täpsemalt on käesoleva töö eesmärk vaadelda, kuidas on religioon võimeline kohanema tänapäevasemas kultuurimaailmas, kus usuteemad ei tundu olevat enam inimeste esmane huvi, ja kuidas on religioonituru teke religioonile võib-olla ka soodsalt mõjunud.

2. Töö eesmärk ja ülesanne

Töö eesmärgiks on anda lühike ülevaade viisist, kuidas religioon levib: misjonist ning siis vaadelda religioonituru fenomeni. Siin tuleb märkida, et misjon on üks aktiivne osa religiooniturust, kuid pigem on siin oluline leida, kuidas on ka misjon uuenenud. Vahepeal on aga tähtis vaadelda ka religiooni püüdeid kohaneda uudsemate ideedega, lootuses leida ühised jooni, mis viitaksid juba ehk religioonituru tekkele. Seega on töö uurimisülesanne kirjeldada lühidalt religiooni levitamise viisi ja religiooni kohanemist ühiskonna muutustega. Samas on oluline märkida, et misjoni puhul antakse töös pigem lühike kokkuvõtte ajaloost ja selgitused, kuidas on ilmalikud jooned imbunud usulisse selgitustöösse ning kuidas on see kõik mõjutanud protsesse, mis viitavad sellele, et aja käigus uueneb religioonis kõik. Töös on oluline suurem pilt, mis annab edasi kohanemispüüdeid religioonis.

3. Uurimismetoodika

Et teemat uurida, oli oluline leida piisavalt erialast kirjandust, mis annaksid hea ja üldise ülevaate. Oluline on analüüsida ja võrrelda leitud teavet. Vaatluse all olid erinevad publikatsioonid, nii elektroonilised kui ka paberikandjatel. Kuna teema tundus üsna uudne, oligi põhiline leida artikleid ja raamatuid, kus on seda teemat käsitletud ja mis annaksid kas uutset informatsiooni või toetaksid/ lükkaksid ümber üldlevinud arvamusi ja vaateid.

4. Probleemi senine uurimine

Tähtis on märkida, et kuivõrd töö keskmesse oli seatud just religiooniturg, on väga oluline tuua välja erinevad autorid ja inimesed, kes on selle fenomeniga tegelema ja analüüsinud religiooniturgu puudutavaid ideid. Tähtsamad autorid on Roger Finke ja Rodney Stark, kes on nii ratsionaalse valiku teooria kui ka religioosse majanduse idee arendajad. Nende mõlema tööd ja kahasse kirjutatud tööd on vägagi asjakohased ning käsitlevad nii ratsionaalse valiku teooriat kui ka religioonituru mõistet. Samuti on töös üheks oluliseks autoriks Steve Bruce, sotsioloogiaprofessor, kes on olnud küllaltki kriitiline religioonituru kui teooria suhtes. Ta on analüüsinud nii religioonituru teooria positiivseid kui ka negatiivseid külgi. Pideva joonena läbib Bruce'i töid kriitika religioonituru mõiste liiga üldise ja laialdase rakendamise kohta. Bruce'i töödes leidub tihti märkusi selle kohta, et see teooria ei ole rakendatav igal pool ja igas ühiskonnas. Silma torkab tema kriitika just Euroopa kohta ning arvamus, et vähemalt hetkel ei ole see teooria siin rakendatav veel nii üks-üheselt kui näiteks Ameerikas. Samuti on Bruce kritiseerinud ratsionaalse valiku teooriat, mis moodustab religioonituru teooria arengus tähtsa osa. Bruce kriitikast nähtub, et selle teooria rakendamine ei ole nii lihtne kui tundub, ning tema arvates ei tohiks mõistet ja ratsionaalse valiku teooriat rakendada liiga kerglaselt.

5. Kasutatud allikad

Kuna töö eesmärk on anda antud teemadest ammendav pilt, siis oli oluline leida materjali, mille vaatenurk ei jääks liiga ahtaks. Misjoni teema tutvustuseks on kõige enam kasutatud Dana L. Robertsi raamatut "Christian Mission: How Christianity Became a World Religion", mis maalib teemast üsna ammendava pildi ega lasku liigselt detailidesse. Raamat andis hea ülevaate kristlikust misjonitegevusest, käsitledes nii selle ajalugu kui ka olukorda tänapäeval. Siiski oli misjoni puhul oluliseks ka raamatud Riho Saard poolt: „Kristluse ajalugu, selle algusest tänapäevani” ja „Üldine kiriku ajalugu, selle algusest kuni tänapäevani”.

Religiooni kohanemise näitena tänapäeva maailmaga valisin Oliver Bennett'i uurimus "On Religion and Cultural Policy: Notes on the Roman Catholic Church". Töö rääkis katoliku kirikust, ning Vatikani II kirikukogust, mis tegeles just katoliku kiriku püüetega kohaneda modernsuse ja kultuuriga. Ka see uurimus oli piisavalt põhjalik, et anda häid näiteid, millised need püüded täpsemalt olid. Kuigi Oliver Bennett on oma töös keskendunud pigem kultuuri ja religiooni suhete uurimisele, on artikkel siiski piisavalt laiahaardeline, et vaadelda kohanemise aspekti ühe kindla religiooni näitel.

Religioonituru fenomeni uurimisel sai keskeks Erik Sengers'i töö "Do you want to Recieve a Missionary at Home?: Conversion and the Religious Market". See artikkel andis hea ülevaate just religiooniturust ja selle toimisest, viidates samas olulistele autoritele. Teisteks olulisteks allikateks said Roger Finke ja Rodney Stark tööd nagu "A Theory of Religion" ning "Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion". Just viimased autorid olid käesoleva töö seisukohalt olulised, sest nad on religioonituru käsitlemisel autoriteetid, kelle tööde asjalik kokkuvõte Sengers'i poolt oli heaks viidapuuks antud teooria analüüsimisel ning asjakohasema informatsiooni leidmiseks.

6. Sisulised ja vormilised raskused

Kuna töö kirjutamisel oli olulisem pigem suurem pilt, et tutvustada lihtsalt erinevaid aspekte, oli üsna raske leida neutraalseid vaatekohti. On selge, et iga

teemat on võimalik kritiseerida, kuid antud teema puhul osutub määravaks sisuline analüüs. Töö eesmärk oli püsida üldistes raamides, sest see on mõeldud pigem sissejuhatusena antud ideede käsitlemisse, et kunagi selle teema uurimist jätkata. Töö kirjutamisel oli raske jälgida, et mingi ühisjoon kanduks edasi peatükist peatükki, olgu selleks siis kas mingisugune kohanemise aspekt või uudsusi otsiv idee näiteks religioonis või muus sellega seotud valdkonnas.

7. Töö struktuur

Töö on jaotatud kolme peatükki ning igal peatükil on 2–3 alapeatükki. **Esimene peatükk** räägib misjonist ja on jaotatud kaheks alapeatükiks. Esimene alapeatükk annab lühikese ülevaate misjoni ajaloost, selle levikust ja mõnest uuendusest, mis misjon kaasa tõi, neist üks tähtsamaid on reformatsioon ja selle mõju. Teine alapeatükk räägib juba täpsemalt uuematest ideedest misjonis, käsitledes jesuiitide ordu ideid ja voluntarismi, kui jooni, mis olid juba päris ilmalike mõjutustega. **Teine peatükk** käsitleb religiooni kohanemist uudsustega ning koosneb kahest alapeatükist. Esimene alapeatükk räägib täpsema näite abil rooma katoliku kirikust ja selle püüetest kohaneda muutuva maailmaga. Selle alapeatüki idee on tuua välja asjaolu, et religioonil oli vaja teha mingeid muudatusi ja jälgida, kuidas need toimusid. Teine alapeatükk toob lühidalt välja erinevaid aspekte, mis viitavad murele seoses uudse ja muutuva maailmaga ning selle mõjust religioonile. See alapeatükk juhatab sisse ka religioonituru fenomeni teema. **Kolmas peatükk** on pühendatud religioonituru fenomenile ja on jaotatud kolmeks alapeatükiks. Esimene alapeatükk räägib ratsionaalse valiku teooriast, mis on religioonituru fenomeni seisukohalt oluline inimeste käitumise analüüsimisel. Antud on lihtsalt lühike ülevaade, mida see teooria endast kujutab ja kuidas see sobib antud teooria käsitlemiseks. Teine alapeatükk räägib religioonituru teooriast endast, annab üldise ülevaate, mis see on ja kuidas toimib, mainides ka eelmises alapeatükis tutvustatud ratsionaalse valiku teooriat. Viimane ja kolmas alapeatükk räägib lühidalt religiooni turustamisest ja asjaoludest, millest see sõltub, näiteks valitsuse mõju või selle puudumine. Et töö on küllaltki lühike ning erinevad ideed oli tegelikult selgesti eristatavad, nagu misjon, religiooni kohanemine ja

religiooniturg, siis oli ka loogiline vormistada töö kolmes peatükis, pannes erinevad teemasid puudutavad ideed alapeatükkidesse.

8. Konkreetne uurimisküsimus

Töö täpseks teemaks oli religiooniturg ja uurimine, mida see fenomen hõlmab. Tähtis oli aga ehitada mingisugune tee selle küsimuse käsitlemiseni, nii oligi oluline vaadelda just misjonit ja religiooni kohanemist erinevate muutustega.

Põhimõtteliselt on Eesti autoritest sama teemat puudutanud ka Ingmar Kurg oma 2010. aastal kaitstud doktoritöös, kus ta ütleb, et apostel Pauluse kuulutustöö algusaegadel oli tema misjonitegevus seotud peamiselt juutliku miljöö ja sünagoogidega, kuid esimese sammu maailmaturu suunas tegi ta, astudes Ateena agoraale. Ta lisab, et tänapäeval konfronteerub evangeelium lääneliku maailmaga religioosse, filosoofilise ja poliitilise pluralismi turul, kusjuures turutingimustega kaasnevad sellele omased reeglid.¹

¹Kurg, Ingmar 2010. Oikumeenilise evangelisatsiooni perspektiiv Euroopa kontekstis: missioloogiline ja religioonisotsioloogiline uurimus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 76.

I. Misjon

Misjon on üks religiooni leviamise viisidest. Tänapäeval ei ole see aga ainuke viis, kuidas religioon inimesteni jõuab, kuid kindlasti on see tänini mainimist väärt. Uurimistöö vaatluse all ongi misjon ja lühidalt selle ajalugu, et näha täpsemalt, kuidas jõudsid misjonitöösse ka ilmalikud jooned. Need aitaksid seletada religiooni kohanemist modernsema maailmapildiga ja selgitada, kuidas see kõik rajas omakorda tee ka religioonituru kui fenomeni tekkeni, mis on tänapäeval üks teooria kuidas religiooni levib.

1.1. Ajaloost

Religiooni levitamine misjoni teel ei ole uus kontseptsioon, seda on kasutatud juba sajandeid. Kuid misjon ei ole tänapäeval enam sama, mis ta oli Rooma keisririigis kristluse algusaegadel. Misjon on muutunud, sest iga süsteem, mis võitleb püsijäämise eest, peab ühel või teisel viisil ajaga kaasas käima. Sellepärast võiks vaadelda, kuidas jõudsid ilmalikud jooned misjonitöösse ja kuidas on need aidanud siduda misjonit pigem ilmaliku rahvaga. Arvatavasti on lihtrahva kaasamine ja teised uuendused, mis võisid põhjustada misjonitöö mõningast kaugenemist kirikust, omakorda mõjutanud ka religiooni.

„Misjon (< lad *misso* 'lähetus'), usuorganisatsioonide tegevus, mille eesmärk on muu-usulisi oma religiooni pooldajaiks teha ja oma mõjuala laiendada. Misjon on eriti omane nn. maailmausundeile – budismile, ristiusule ja islamile; neisse kuulumine ei olene rahvuslikust päritolust ega sünnipärast. Ehkki misjoni põhivahend on usuõpetus, on usu levitamine olnud enamasti seoses misjonit toetavate riikide poliitilise ja sõjalise ekspansiooniga...“² Misjonit käsitletakse kui miskit, mis on organisatsioonide tegevus, mitte rahva tegevus. Kuidagi on misjon inimesest kaugenud. Kuid läbi ajaloo saame jälgida ka seda, kuidas on misjonist saanud jälle rahva tööks. Mis on need uuemad jooned, mis

² Eesti entsüklopeedia järgi, kirjastus Valgus 1992. Peatoim. Ü.Kaevats, lk 357.

arvatavasti tänapäeval, 21. sajandil, ei tundu nii uudsed selle praktikas, mis on viinud misjoni tegevuse tagasi rahva juurde, kuid samas kaugemale ehk kirikust ja toonud usu levitamise turuolukorda, kus misjon on vaid üks viis religiooni levitamiseks.

Paulus rändas kristliku misjonärina ja koguduste rajajana läbi ca 1500 km. See ümbrus, kus Paulus ringi liikus, ei olnud enam identne sellega, kus Jeesus oli liikunud. Kristlus oli suundunud esimese sajandi keskel maamiljööst välja linnadesse. Esimesed kristlaste keskused asetsesid tõenäoliselt Galileas. Apostlite tegudes ei räägita Galileasse suunduvast misjonist, vaid hoopis Samaariasse suunduvast misjonist, mis kinnitab oletust, et Galileas olid kristluse positsioonid tugevamad kui mujal³. Misjon hakkas põhjalikult levima Rooma impeeriumi ajal: Rooma infrastruktuur andis võimaluse levitada infot ühest regioonist teise viisidel, mis eelnevatel aegadel ei olnud võimalik, nii sai levitada ka religiooni. Jeesuse õpetuste järgijad said oma õpetusi edastada, kasutades roomlaste ehitatud teid ja liikudes ühest impeeriumi linnast teise.⁴ Kasutades ära Rooma teid, hakkas innukate propageerijate vahendusel levima kristlus ja misjonitegevus: suust suhu antud teave uuest usust jõudis üha rohkemate inimesteni. Järgneval paaril sajandil levis kristlus mitte vallutuste abil, vaid just suulise informatsioonina keeleliste areaalidena kolmes põhisuunas: Põhja-Aafrikasse, kus domineerisid ladinakeelsed kristlased, Egiptuses ja Vahemere ääres kreekakeelsete kristlaste asualadel ning viimaks tuleb mainida ka süüriakeelset trendi, mis jäi idaalade kirikute põhikeeleks ja levis Rooma impeeriumist väljaspool.⁵ 5. sajandil saame rääkida katoliiklikust Euroopast, see oli aeg, mil Rooma paavst soetas endale toetajaid Euroopa põhjaaladelt ning osa Euroopast võttis kasutusele ladina keele kui *lingua franca*.⁶

Võib-olla kõige tähtsam pööre oli see, kui frankide kuningas 480. aastal ristiti ja ta võttis vastu roomakatoliku usu: nii levis katoliiklus ka tema vallutuste ning erinevate vallutatud rahvaste ja valitsejate vahel sõlmitud kokkulepete abil.

³ Saard, Riho 2005. Euroopa üldine kiriku ajalugu, selle algusest kuni tänapäevani. Tallinn, kirjastus Argo, lk 19

⁴ Roberts, Diana L 2009. Christian Mission: How Christianity Became a World Religion. UK: A John Wiley&sons, Ltd., Publication, lk 10.

⁵ *Ibid.*, lk 16.

⁶ *Ibid.*, lk 21.

Aja kulgedes võtsid erinevad hõimud oma mõttemaailma katoliikluse, kui millegi, mis avas neile maailmamastaabis uusi võimalusi, hiljem aitas see neil sajandite vältel areneda kultuurseteks ja keeleliselt võimekateks blokkideks, millest edaspidi said areneda juba algelised riigid.

14. sajandit saame vaadelda kui aega, mil me võime juba määratleda katoliikluse leviku enam-vähem selget piiri Euroopas, kui viimased mitte-kristlastest hõimud olid vallutatud.⁷ Ajaloo käigus jõudis kristlus kaugele, ning olles iseenesest uudne, laiendas ta piiranguteta erinevate rahvuste võimalusi. Muidugi tuleb siin arvestada, et mida enam tugevnes kirikute kontroll, seda iganenemaks muutusid algsed ideed, mis enne sidusid erinevaid rahvusi uuenduslikul viisil ühtse usu ja arusaamise abil.

Reformatsioon tõi kaasa lihtrahva tõusu, kelle jaoks ei olnud olulised reformaatorite teoloogilised väitlused õigeksmõistuõpetuse detailidest, vaid pigem avastus, et katoliku kiriku ekslik etapiline päästesüsteem on hüljatud ja vaimulikkonna roll jumaliku armu maagilise vahendajana on põrmustunud.⁸ Martin Luther oli see, kes hakkas kahtlema paavsti autoriteedis, eriti kui päevakorda tõusis indulgentside müük, mis oli selge kiriku võimu ärakasutamine. Lutheri vastuseis paavstitoolile tõi kaasa suuri vastuolusid, kuid oli kasulik, eelmainitult, lihtrahva vaatepunktist. Indulgentside müügiga seoses saatis Luther Mainzi peapiiskopile kirja, millele lisas 95 teesi. Nendes oli ka ära märgitud lihtrahva rahulolematus. Teesid olid vägagi populaarsed hiljem rahva hulgas, kus neid trükiti ja levitati saksakeelsete tõlgetena.⁹ Oluliseks saavutuseks oli ka piibli tõlkimine ja selle levitamist tavakodanike sekka, et anda ka lihtrahvale põhiteadmised piiblist, seadustest, mida piibel hõlmab, ja ka lihtsalt Jumala sõnast. Läbi teeside, jutluste, tõlgete pani ta aluse oma ideede levikule, deklareerides, et rahval on õigus teada ja isiklikult tõlgendada Jumala sõna.

Pärast seda hakkasid tavakeelsed piiblid ilmuma ka teistes riikides: Prantsusmaal ja 1520. aastal Inglismaal, kus 1521. aasta alguses see tõlge hereesia

⁷*Ibid.*, lk 22.

⁸ Saard, Riho 2013. Kristluse ajalugu, selle algusest tänapäevani. Tallinn, kirjastus Argo, lk 260

⁹ Saard, Riho 2005. Üldine kiriku ajalugu, selle algusest kuni tänapäevani. Tallinn, kirjastus Argo, lk 202

süüdistuse põhjal keelustati.¹⁰ Siiski hiljem tõlgiti piibel ka inglise keelde. Seda tegi William Tyndale, kes hereesia süüdistatuna selle eest hukati. Kõik see pani aluse ladina keele allakäigule, kuid ka rahvuslike identiteetide kujunemisele.¹¹

Just piibli rahvakeelne levitamine ning reformatsioon oli see, mis andis tõuke misjoni põhimõtete uuenemisele: kõigil oli võimalik lugeda ja tõlgendada piiblit iseenda mõistusega ja oma seisukohalt, mitte leppida üksnes religioosse eliidi antud piibliselgitustega ja usukuulutusega. Siinkohal saab siiski lugeda takistuseks tolle aja lugemisvõimekust, kuid vaieldamatult oli algus tehtud. See kõik andis võimaluse usul levida uuel viisil, kirjalikult, mitte ainult kirikute vahendusel ladinakeelsete missadena või läbi kirikuteenrite kuulutustena. Siit ka juba mainitud arvamus, nagu Johannes Blauw on välja toonud, et misjonit ei saa vaadelda ainult ajaloolise sündmusena, sest kõik, mis on iganenud, on ka kaduv ja üleliigne. Seda ei saa, aga öelda misjoni kohta, see eksisteerib siamaani, kadumise asemel on see pigem muutunud ja kohanenud religiooni levitamise ühe viisina.¹²

1.2. Uued ideed misjonis

Misjonitöö areng modernsemate töövõtete poole ei ole olnud kerge. 16. ja 17. sajandil hakkas misjon jälle elavnema ning kanduma ka teistesse kultuuridesse. Katoliikluse elavnemine algas 16. sajandil, kui asutati jesuiitide ordu. See ordu oli ka üks esimesi, kes kasutas ladina sõna “missio”, märkimaks tegevust, mis tähendas kiriku agentide väljasaatmist, keda nimetati misjonärideks ning kelle ülesandeks oli levitada katoliku usku.¹³ Jesuiitide ordu eestvedajaks oli Ignatius Loyola. Ta kogus enda ümber käputäie mehi, kelle eesmärgiks oli kiriku ja Jumala teenimine. Ta arendas välja ja õpetas oma järgijatele spirituaalse meditatsiooni võtteid, mis aitasid meestel toime tulla ka kõige karmimates oludes,

¹⁰Roberts, Diana L 2009. Christian Mission: How Christianity Became a World Religion. UK: A John Wiley&sons, Ltd., Publication, lk 33.

¹¹*Ibid.*, lk 33–34.

¹²Blauw, Johannes 1962. The Missionary Nature of the Church; a Survey of the Biblical Theology of Mission. Great Britain:Mcgraw-Hill Book Company, INC., lk 9.

¹³Roberts, Diana L 2009. Christian Mission: How Christianity Became a World Religion. UK: A John Wiley&sons, Ltd., Publication, lk 37.

eemal oma kogukonnast ja perest, rännates ja levitades usku erinevates kultuurides. Jesuiitide tähtsus avaldub nende võimes sulanduda erinevatesse kultuuridesse. Loyola oli juba varakult otsustanud, et kohalikes kultuurides ei kannanud läänelikke rõivaid, võtavad omaks kohaliku keele ja üritavad selle abil kohalikele Jumala sõnumit edasi anda. Tolle aja kohta uudne võtte, võtta omaks kohalike kultuuride tavad ja sulatada nii enda usulised põhimõtted nende omadega. See andis jesuiitidele misjonäridele võimaluse levitada katoliiklust palju suuremas mastaabis kui varem praktiseeritud misjon oleks seda võimaldanud. Kuid selline võib-olla liiga liberaalne praktiseerimine oli vastumeelt katoliiklikule kirikule ja aastal 1704 see ka keelustati, mis viis katoliikluse allakäigule paljudes riikides, sealhulgas Brasiilias ja Hiinas.¹⁴

18. sajand tõi endaga kaasa valgustusaja ideed, üha laiemalt hakati ühiskonnas innustuma võrdsuse ja vabaduse ideede levitamist. Näiteks protestandid olid selleks ajaks juba seisukohal, et rahvas ei pea tingimata võtma vastu seda usku, mida järgib nende valitseja. Ka evangeelsed liikumised, nagu metodistid ja baptistid rõhutasid isikliku valiku ideed, mille läbi pidi inimene saama distsiplineeritud uskujaks. Nii hakkas arenema ka idee usu vabatahtlikust levitamisest. Et misjon saaks edasi töötada ilma paavstide, monarhide või isegi valitsuse toeta, tuli kasutusele võtta uus tegutsemise viis, nimelt hakata taotlema toetust tavalistelt/ilmalikelt inimestelt. Nii hakkaski 18. sajandil tekkima vabatahtlike vennaskond, kelle eesmärgiks oli panna kirikuliikmed annetama raha endasarnastele inimestele, et nood saaksid reisida erinevates riikides, eesmärgiks tõlkida piiblit, ehitada koole, anda meditsiinilist abi ja muidugi peamise sihina levitada Jumala sõna ja veenda, et usuorganisatsiooniga liitujate pääsemine on garanteeritud, kui nad vaid järgivad Jeesust. Vabatahtliku misjoni edu tagatiseks oli mitu asjaolu, üks kõige tähtsam sealhulgas ratsionaalse valiku teooria järgi – lihtrahvas on võimeline nii poliitiliselt kui ka ratsionaalselt tegema otsuseid oma usu valiku osas, teades, mis on nende jaoks parem. Religioon peaks olema isiklik pühendumus, mitte pealesurutud kohustus kas traditsioonide või valitseja poolt.¹⁵ Kui lähtuda sellest põhimõttest, on selge, et misjon tegi läbi suure muudatuse, kui algas vabatahtlike missioon anda edasi Jumala sõna. Nimelt muutus religiooni

¹⁴*Ibid.*, lk 38–39.

¹⁵*Ibid.*, lk 44–46.

levik senisest vabamaks, olgugi, et 18. sajandil oli see valikuvabadus veel algstaadiumis. Diana L. Roberts on oma raamatus, "Christian Mission: How Christianity Became a World Religion", maininud, et teoloogiliselt tähendas valikuvabaduse andmine seda, et inimene pidi tegema koostööd Jumalaga, et saada päästetud, ta ei tohtinud jääda passiivseks kõrvalseisjaks.¹⁶ Oma pääsemise nimel pidi tegema ka tööd – misjon. See omakorda tähendab, et misjonitöö moderniseerus, kohanes uute olude ja muutustega ning võttis kasutusele ka rahva abi, et levitada midagi, mis oli enne ainult nii-öelda elukutseliste misjonäride pärusmaa. Samas peab silmas pidama ka seda, et lihtrahva kaasamine misjonitöösse tõi kaasa ka lihtrahva argikultuuri sulandumise vägagi sisutundlikusse töösse, milleks oli jumalasõna levitamine, kuid ka selle tõlgendamine ja selge teadmine, mida levitatakse.

Ilmalikud jooned, mis misjonisse on tulnud läbi ajaloo näitavad, kui arenguvõimeline on tegelikult ka religioosne maailm. Ühel või teisel hetkel on see olnud ja jäänud ka rahva tegevuseks. Siiski ei ole maailm enam nii väike ja kiiresti arenevas maailmas on oluliseks muutunud just kiire tarbimise idee. Kindlasti on misjonil oma osa mängida religioonituru maastikul, kuid kõik uuendused misjonis, mis töös on vaadeldud: nagu reformatsiooni aja tõlked Lutherilt, mis oma olemuselt on otsekui reklaam või rahva kaasamine kui müügimeesteks usule. Need viitavad sellele, et usu levitamine peab toimima ka uuel viisil. Usu turustamine on küllaltki uus konseptsioon, kuid selge on see, et tänapäeval peavad kõik religioonid leidma viisi, kuidas rahvani jõuda ning misjon on sellest vaid üks osa.

II. Religioon ja kohanemine

Jeff Reed avaldas 20. sajandi alguses muret, et tihti ei ole kirik teadlik, et kadumas on tema eneseteadvus, tihti üritatakse pigem süveneda kultuuri kui kinni

¹⁶*Ibid.*, lk 46.

pidada pühakirjast ja algsest sõnumist.¹⁷ Sarnast muret on tundnud ka teised. Näiteks on David J. Hesselgrave maininud muret uute trendide pärast misjonis, mis ilmsesid 20. sajandil, kuna kõik trendid polnud tema meelest sugugi truuks piiblile, raske oli leida tasakaalu modernse maailma ja tema nõudmiste vahel.¹⁸ On ilmselge, et muutunud maailmas ei töötanud enam endine misjon, mis põhines põhimõttel, et jumala sõna viiakse paganatele, ja seda tehakse nende enda heaolu nimel. Maailm oli vahepeal muutunud ning religioonil ja misjonil tuli hakata arvestama erinevate kultuuridega, erinevate rahvustega ja erinevate ideedega, et üldse olla võimeline oma sõnumit levitama. Et täpselt välja tuua, kuidas on religioon püüdnud moderniseeriva maailmaga kohaneda, toob autor käesolevas töös näiteks rooma katoliku kiriku ja Vatikani II kirikukogu, mis tegeles paljude kultuuri ja kohanemist puudutavate küsimustega.

2.1. Katoliku kiriku püüded kohaneda modernsuse ja kultuuriga

Steve Bruce on öelnud, et religiooni vaenlane on modernsus. Moderniseerumine on mitmetahuline, see toob kaasa industrialiseerimise, mis omakorda tähendab seda, et liigutakse küladest linnadesse, väiksed kogukonnad asenduvad suure ühiskonnaga, mis omakorda annab tõe individualismi suurenemiseks, egalitarismi tekkeks ning mõtte ja ühiskondliku organisatsiooni ratsionaliseerumiseks.¹⁹ Kõik see toob aga kaasa erinevate või(s)televate ideoloogiate paljususe, mis omakorda paneb raskesse olukorda religiooni, mille autoriteet põhineb just ühel kindlal ideoloogial, mitte pluralismiideel.²⁰ Modernses ühiskonnas on raske toimida väikese ja keskse kogukonnana. Paraku just seda eeldab tegelikult kirik, et religioon saaks levida (näiteks misjoni teel), selleks on

¹⁷ Reed, Jeff 1992. Church-Based Missions: Creating a New Paradigm, lk 2.

http://www.bild.org/download/paradigmPapers/2_Church%20Based%20Missions.pdf, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

¹⁸ Hesselgrave, David J. 1994. Scripture and Strategy: The Use of the Bible in Postmodern Church and Mission. United States: William Carey Library, lk vii.

¹⁹ Bruce, Steve 1999. Modernisation, Religious Diversity and Rational Choice in Eastern Europe. Religion, State & Society, Vol. 27, Nos 3/4, lk 266. http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/rss/27-3-4_265.pdf, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

²⁰ Bennett, Oliver 2009. On Religion and Cultural Policy: Notes on the Roman Catholic Church. University of Warwick, lk 5. http://wrap.warwick.ac.uk/856/1/WRAP_Bennett_-_on_religion_and_cultural_policy_jan_2009.pdf, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

vaja funktsioneerivat usklikku kogukonda, kes oleks need, kes usku ka levitaksid. Nii muutub aga religioon pigem privaatseks ning ilma sotsiaalse poole ja vastava organisatsioonita, mis annaks pidevat tuge ja julgustust järgida oma usku, hakkab religioonist huvitatud inimeste hulk kahanema.²¹ Religioon on uuenevas ja muutuvmas maailmas seatud valiku ette, kas muutuda või mitte, end uuendada või lasta vanadel doktriinidel edasi elada ja eksisteerida uuel kujul, privaatsfääris.

Püüdeid muutuda näeme roomakatoliku kiriku Vatikani II kirikukogu näitel, mis leidis aset 1962. ja 1965. aastal. Vatikani II kirikukogu kutsus kokku paavst Johannes XXIII, lootuses avada “kiriku aknad” ja tuua kirikusse moodsam maailm. Kirikukogu saavutused olid vägagi uuenduslikud, eriti kui vaadata katoliku kiriku vaatepunktist. Selle kirikukogu tähtsaimad otsused olid seotud sakramentide, jumalateenistuste keelekasutuse ja mittekatoliiklastesse suhtumisega. Osaliselt tänu aktivistidest piiskoppidele, kes olid kirikukogul arvulises enamuses, võeti edasise tegutsemise aluseks vastu uuenduslikud ideed, mille kohaselt katoliku kirik taganes oma väitest, et just roomakatoliku kirik on “üks tõeline kirik”. See tagas suurema avatuse teiste religioonide suhtes ning parema läbisaamise nii ida ortodoksse kiriku kui ka protestantlastest kristlastega, samuti vabandati kirikukogul kristluse antisemiitliku mineviku pärast, ning julgustati missadel kasutama ladina keele asemel kohalikku keelt.²²Teoloog Hans Küng on öelnud, et see oli püüe integreerida kiriku ellu kahte paradigmaatilist muutust, mille katoliiklus oli eelnevalt meelega hüljanud. Esimeseks paradigmaks oli reformatsioon oma üleskutsega tavakeele kasutamisele, piibliuurimisele ja ilmaliku rahva kaasamisele kiriku tegevusse. Teine paradigma oli aga kaasaegsus ja valgustus, mis tõid etteotsa küsimused südametunnistuse ja usuvabadusest.²³Peale selle puudutati kultuuriküsimusi viimases dokumendis, mis Vatikani II kirikukogu avaldas, *Gaudium et Spes* (Pastoraalne konstitutsioon kiriku kohta kaasaegses maailmas). Selle dokumendi järgi defineeritakse kultuuri kui “kõike, kus inimene arendab ja täiustab oma kehalisi ja spirituaalseid omadusi” ja “... et kultuur peab alluma lahutamatu täiuslikkusele, mis on üks osa

²¹*Ibid.*, lk 6.

²²*Ibid.*, lk 15.

²³ Collins, Paul 2002. *The Modern Inquisition: Seven Prominent Catholics and their struggles with the Vatican*. Woodstock Australia: Overlook Press, lk 196.

inimesest, kogukonna ja ühiskonna tervikluse heaks”.²⁴ Vaatamata püüetele käia ajaga kaasas, tekitasid uued vaated kindlasti ka mitmeid vastuolusid. Näiteks pidi kirik leidma uuenduste ja traditsiooni vahel kesktee, mis sobiks modernse uue maailmaga, kuid ei jätaks varju ka neid, kes toetasid pigem traditsioonilist kui intellektuaalset lähenemist. Siiski on kõnealuses dokumendis ära mainitud teaduse tunnustamine ja ka kunstiline vabadus, kui eraldiseisvad osad usu kõrval: “inimkultuuri ja eriti teaduste õiguspärane autonoomia” millele on siiski lisatud, et selline vabadus peab olema “moraalse ja ühise kasulikkuse piirides”.²⁵ Samas on dokumendi autorid ka väga vastuolulised ega vaata kultuuri ja usu suhetele siiski nii positiivselt nagu eelnevalt tundub: “Kuidas on võimalik tunnustada autonoomiat, mida kultuur legitiimselt endale nõuab, ilma et me tekitaksime arvamuse humanismist, mis on pelgalt maine ja vastuoluline religioonile endale”.²⁶ Arvamust, et tegelik uuendus, mis Vatikan II kirikukogul saavutati, oleks võinud olla palju suurem kui see tegelikult oli, jagas ka Hans Küng. Nimelt märkis Küng, ühes intervjuus, et Rooma kuuria oli see, kes hoidis tagasi progressiivsemaid liikmeid andmast tõuet, mis oleks võinud midagi tõeliselt ulatuslikult muuta. Küng ütles, et kui nõukogul oleks õnnestunud kõiki oma vaateid läbi suruda, oleksid ilma valgust näinud ka mitmed teised uuenduslikud dokumendid, kaasa arvatud selliste vaadete ümberhindamine, mis nõuavad preestrite tsölibaati ja keelavad kontratseptiivide kasutamist. Selle asemel kinnitati eelnevalt mainitud ideed järgnevatel aastatel uuesti paavst Paul VI poolt sellistes dokumentides nagu *Sacerdotalis caelibatus* (1967) ja *Humanae Vitae* (1968). Küng väidab samuti, et Vatikani II kirikukogu ajal oli Rooma kuuria vägagi aktiivne, üritades takistada nõukogu püüdeid muuta kiriku hierarhiat. Nimelt soovis nõukogu kõrvaldada paavsti ainuvõimu piiskoppide ametisemääramise puhul, tutvustades pigem valimissüsteemi, mis esindaks tervet kirikut; samuti üritati tutvustada uut süsteemi paavsti valimiseks, nii et kogu vastutus ei lasuks kardinalide kogul, kes omakorda on valitud paavstide poolt, vaid pigem lasta valik

²⁴ Pope Paul VI 1965. Vatican Council Documents, Pastoral Constitution on the Church in the Modern World: *Gaudium et Spes*, § 53 ja § 59.

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

²⁵ *Ibid.*, § 59

²⁶ *Ibid.*, § 56

teha piiskoppide laiemal kogukonnal.²⁷ Samas on ka neid, kes vaidlevad vastu Küngile ja neile, kes arvavad, et Vatikani II kirikukogu ei läinud piisavalt kaugele. Konservatiivsete vaadetega liikmed nii kiriku kui ka ilmikute seas on arvanud, et kirikukogul vastuvõetud reformid olid isegi liiga uuenduslikud ning neid ei oleks tohtinud vastu võtta. Endine USA vabariiklasest presidendikandidaat Patrick Buchanan on üks neist, kes süüdistab Vatikani II kirikukogu kõiges, mis on katolikus kirikus valesti läinud. Ta on öelnud, et kõik, kes arvasid, et katoliiklust peaks modernususega kuidagi lepitama on “naiivsed ja lollid”.²⁸ Ka teoloogia professor Lawrence Cunningham on öelnud, et II Vatikani kirikukogu on kaasa toonud suuri häireid katoliku kirikus endas, kuid Küng on seevastu arvamusel, et tegelikult viitavad näitajad kõigele muule kui uutele uuendustele kirikus. Küngi sõnul tundub üldine suund viitavat pigem sellele, et konservatiivsed vaated on jälle tõusuteel. Küng süüdistab selles mitte Vatikani II kirikukogu poolt välja antud dokumente endid, vaid nende mitmetähenduslikku tõlgendamist, mis viisid kiriku tagasi pigem keskaega kui uuenduste juurde. Ta väidab, et sellised otsused, mis puudutavad näiteks paavsti ainuvõimu, tsölibaati ja ilmikute subordinatsiooni kiriku ees, viitavad pigem keskaegsele kultuurile ja sotsiaalsele struktuurile, kui katoliku kultuurile endale.²⁹

On näha, et Vatikani II kirikukogul ilmnisid üsna suured vastuolud: ühelt poolt oli see uuendusi otsiv, kuid teiselt poolt tundus, et võideldi igasuguste suuremate muudatuste vastu, mis oleksid võinud viia katoliku kiriku teatud mõttes uuestisünnile. Näidata üles tolerantsust teiste religioonide vastu on kindlasti uuenduslik, kui igapäevased küsimused, nagu kontraseptiivid ja preestrite tsölibaat, mis puudutavad argielu väljaspool katoliku kiriku kontrolli, oleksid kaasa toonud vastukaja ka ilmalikult rahvalt, sidudes neid kas rohkem või vähem

²⁷ Sheahan, Laura 2004. Towards a 'Continual Reform of the Church': Interview with Hans Küng. – Beliefnet.<http://www.beliefnet.com/Faiths/Christianity/2004/03/Towards-A-Continual-Reform-Of-The-Church-Interview-With-Hans-Kung.aspx?p=1>, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

²⁸ Buchanan, Patrick 2002. An Index of Catholicism's decline. December 11 2002. <http://www.theamericancause.org/patanindexofcatholicismsdecline.htm>, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

²⁹ Bennett, Oliver 2009. On Religion and Cultural Policy: Notes on the Roman Catholic Church. University of Warwick, lk 18. http://wrap.warwick.ac.uk/856/1/WRAP_Bennett_-_on_religion_and_cultural_policy_jan_2009.pdf, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

religioosete vaadetega, mis oleks rajanud rahva ja kiriku vahele sootuks teistsuguse platvormi.

Misjoni ja kiriku vahel ilmnevad suured erinevused. Misjonitöösse lubati imbuda erinevatel muudatustel, mis olid uuenduslikud, lubades kaasata rahvast veel suuremas mahus enda töösse, olles vastuvõtlikumad ilmalikele mõjutustele. Kirik aga, siinkohal katolik kirik, nii ei reageerinud. Jah, kindlasti prooviti siduda rahvast kirikuga uuemal moel, et pääseda välja privaatsfäärist ja pääseda ka rahva juurde, kuid seda ei juhtunud.

2.2. Kriis?

Teoloog ja misjoniasjatundja David J. Bosch on arvanud, et teaduste ja tehnoloogia võidukäiguga anname me teed sekularisatsioonile. Ühiskonna usuliste väärtuste ja institutsioonide (nt kirikute) domineerimise asendumine mittereligioosete ehk ilmalike väärtuste ja institutsioonidega annab aga omakorda teed mõttele, nagu oleks religioon üleliigne, sest tänapäeva inimesel on erinevaid viise, kuidas saada hakkama oma argiprobleemidega, oluline ei ole enam pöördumine religiooni poole.³⁰ Ka teine misjonispetsialist David J. Hesselgrave on maininud, et selle aja jooksul, kui inimesed on oma usu panustanud teadusesse, on religioon jäänud tagaplaanile. Samas on ta aga lootusrikas, et kuivõrd teadus ei suuda kõiki vastuseid anda, siis ei saa religiooni pidada täiesti üleliigseks. Siiski on sellel nähtusel ka negatiivne pool: selle asemel, et pöörduda järgitult ühe kindla religiooni poole, otsivad inimesed vastuseid idamaisest müstitsismist, nad tunduvad olevat igavesti otsimas seda ühte ja ainust tõe enda jaoks, ei pühendata ennast ühele kindlale religioonile. Tundub, et tänapäevane ühiskond ei taha tunnustada ühte ühist tõe, mida kõik oleksid valmis uskuma.³¹ Siinkohal jääb õhku küsimus religiooni olulisusest, endale ühe kindla religiooni leidmisest ning sellega koos elamisest. On selge, et teadus ei saa vastata alati eksistentsi puudutavatele küsimustele, kuid kuidas peaks tänapäeva inimene leidma just selle

³⁰ Bosch, David J. 2011. Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission. New York: Orbis Books, lk 3

³¹ Hesselgrave, David J. 1994. Scripture and Strategy: The Use of the Bible in Postmodern Church and Mission. United States: William Carey Library, lk 4–5.

õige vahendaja, mille või kelle abil neid vastuseid otsida? Pidev tõe otsimine paneb inimesed ebastabiilsesse olukorda, kus üks kindel religioon, mille järgi elada, ei ole enam piisav, et leida vastuseid oma küsimustele. Seda enam, et Steve Bruce on välja toonud olulise mõtte, et mida enam riigid arenevad ning mida rohkem pööratakse tähelepanu haridusele, üldisele heaolule ja sotsiaalsele kontrollile, seda enam jääb tagaplaanile religiooni arendamine, mis varasematel aegadel tugevalt domineeris. Nüüdseks on kirik kaotanud oma sotsiaalse funktsiooni ning hakkab taanduma ka rahva igapäevaelust. Nii on rahvas muutunud usuleigeks, kaotades tasapisi lootust leida üht tõe või autoriteetset arusaamist, pigem rahuldutakse praktilise suhtumisega, et see, mis sobib sulle, ei sobi mulle, ja see mis on tõeline sinu silmis ei ole tõeline minu arvates.³² Nii on mängu tulnud paljud uued usundid, luues mitmekesise religioonimaastiku. Mis on aga religioosse mitmekesisuse tagajärjed? Ühelt poolt on sotsioloogid Émile Durkheim ja Talcott Parsons, rõhutanud, et usuorganisatsiooni usaldusväärsus on kõige kõrgem siis, kui see hõlmab kindlat osa uskuvast kogukonnast. Sellise vaate puhul jääb mulje, et religioon on kõige tugevam siis, kui see on iseenesestmõistetav, seevastu kõige vähem mõjutab religioon inimesi siis, kui uskujad peavad valima paljude omavahel konkureerivate alternatiivide vahel. Nii on ühelt poolt väide, et religioosne mitmekesisus, andes võimaluse valida suure hulga alternatiivide seast suurendab n-ö religiooni tarbimist, kuid vähendades nii usulist pühendumust.³³ Teiselt poolt usuvad aga sekularistid, et me näeme religiooni nõudluse vähenemist. Samas ratsionaalse valiku teoreetikud kinnitavad, et nõudlus religiooni järgi on stabiilne, ja tähtis muutuja tarbimise võrrandis on varustamine. Nii saamegi vaadelda erinevaid tasandeid religiooni elujõudsuses, mis tunduvad sõltuvat religioosse majanduse struktuurist.³⁴ Läbi selle jõame religioonituru fenomenini.

³² Bruce, Steve 1999. Modernisation, Religious Diversity and Rational Choice in Eastern Europe. *Religion, State & Society*, Vol. 27, Nos 3/4, lk 266. http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/rss/27-3-4_265.pdf, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

³³ *Ibid.*, lk 268.

³⁴ *Ibid.*, lk 268–269.

III. Religioonituru fenomen

Esimeses peatükis sai käsitletud misjonit, kui religiooni ühte levitamiskiisi. Kuid nagu mainitud ei ole see tänapäeval kaugelki ainuke kiis, kuidas erinevad religioossed ilmingud inimesteni jõuavad. Ühiskonna areng ja turumajanduse võidukäik on sundinud ka religioosseid organisatsioone mõtlema, kuidas oma ideid võimalikult tulemuslikult levitada ja kasvatada oma kogudust. Paratamatult on usuorganisatsioonid hakanud selleks kasutama turumajanduse võtteid. On tekkinud religiooniturg, kus tegutseb edasi ka misjon, kui üks religiooni levitamiskiisidest. Et seletada inimeste majanduslikku käitumist nii turuplatsil kui ka religiooses keskkonnas, on paljud pöördunud ratsionaalse valiku teooria poole. Nii ongi oluline seda teooriat käsitleda järgmises alapeatükis, et saada paremini aru ka religioonituru fenomenist.

3.1. Ratsionaalse valiku teooria

USA majandusteadlane Gary Becker oli see, kes tuli välja mõttega, et algelised majanduslikud ideed toimivad hästi mitte ainult oma keskkonnas, vaid minimaalsete kohendustega ka teistes eluvaldkondades, mis ei ole otseselt seotud majandusliku käitumisega. Nii on paljud teoreetikud, nagu Laurence Iannaccone ning hiljem näiteks Rodney Stark ja teised, võtnud enda ülesandeks panna ratsionaalse valiku teooria tööle ka religioonis. Üldiselt on teooria idee lihtne: kui ollakse valmis midagi ostma, siis loogiliselt, kui isikule antakse valik kahe toote vahel, mis on identsed, kuid üks neist on odavam, siis tavaliselt ostetakse odavam toode. Sellest saavad alguse erinevad teooriad, mis kõik viivad elementaarse mõtteni: inimesed soovivad alati tarbida säästlikult ja võimalikult palju kokku hoida.³⁵ Nii ongi ratsionaalse valiku teoorial lihtne pidepunkt: inimene teeb vastavas olukorras võimalikult ratsionaalse valiku.³⁶ Kuid siinkohal jääb küsimus, mis on ühe isiku jaoks õige valik. Majanduslikust ja religioosest vaatepunktist

³⁵ *Ibid.*, lk 268.

³⁶ Stark Rodney, Finke Roger 2000. *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*. England. University of California Press, lk 36.

peaks inimene valima kõige säästlikuma variandi, kuid religiooni puhul ei ole võimalik teada, mis see täpselt on. Siin on ka probleem toote identsuses või sarnasuses, sest turunduslikust käsitlusest lähtudes peaks tooteid (religioone) olema suures valikus, et olla edukas tarbijate seas. Samuti on raske rakendada teooriat suuremas sotsiaalses või mitmekultuurilises ühiskonnas, kus vajadused on erinevad, lihtsam on rakendada ratsionaalsust individuaalsel tasandil.³⁷ Turunduses ja ka antud teorias peaks vaatlema, kas rõhku on pandud nõudlusele või tootmisele. Tundub, et ratsionaalne käsitlus sobib pigem tootlikule poolele, sest tootjate puhul saame lihtsamini rakendada ratsionaalseid valikuid nende otsustes. Tegelikult on tootja kahest võrreldavast poolest (tootja ja tarbija) ka väiksem rühm, ja nii toome me teooria järk-järgult väiksemale platvormile. Moodsas läänelikus maailmas on paljud nii-öelda religioonitootjad võtnud omaks majandusmudeleid, et saada parim tulemuslik liikmeskond, koguda ressursse ning siis kasutada neid ressursse nii efektiivselt kui võimalik.³⁸ Siiski on paljud, siinhulgas ka Steve Bruce, vaielnud selle üle, kui kasulik on antud teooria Euroopa kontekstis, sest teadupärast on vaba turu idee ja tarbimisühiskond just Ameerika pärusmaa, nii nagu ka religioonituru fenomen. Siin tuleb aga arvesse võtta pigem Ameerika mõju ja võimalust, et nii teooria kui ka fenomen omandavad kunagi laiemat kõlapinna ka Euroopas.

3.2. Religiooniturg

Ingmar Kurg on oma uurimuses, mis puudutas ka religioonituru fenomeni, välja toonud huvitava asjaolu, et kuigi 20. ja ka 21. sajandil ei saa religiooni pidada ainult eraasjaks, mis on kaduv. Konfessioonide paljususe ja järjest uute vabakirikute teke tõestab pigem seda, et religioossed taotlused ainult intensiivistuvad, tuues meid üha lähemale religioonituru fenomenile. Sellise fenomeni üheks olemasolu põhjuseks võib olla just pluralistlik ühiskond, mis annab inimestele võimaluse vabamalt realiseerida oma usulisi eelistusi, mis

³⁷ Bruce, Steve 1999. Choice and Religion: a Critique of Rational Choice. Great Britain. Oxford University Press, lk 129.

³⁸ Sharot, Stephen 2002. Beyond Christianity: A Critique of the Rational Choice Theory of Religion from a Weberian and Comparative Religions Perspective, lk 432. <http://socrel.oxfordjournals.org/content/63/4/427.full.pdf>, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

omakorda avab turu religioossetele pakkujatele.³⁹ Kõigi muude asjaolude kõrval tuleks silmas pidada ka seda, et me elame maailmas, kus peaaegu kõigile eluvaldkondadele antakse mingisugune väärtushinnang, olgu see siis isiku füüsiline väljanägemine või partneri leidmine. Seda asjaolu arvestades ei ole eriti uskumatu, et ka religiooni võib käsitleda teatud määral kaubana, millel on mingi väärtus. Nii pole ime, et isegi religioon ei pääse oma eksistentsis ja arengus teatud kehtivast turu korrast ja sisseimbunud turunduskriteeriumitest.⁴⁰

Ratsionaalse valiku teooria järgi pöörduvad inimesed, kes otsivad mingisugust usulist rahulolu, just religioonituru poole. Nii moodustavad paljud turukäitumisest osavõtjad turukeskkonna, kes kõik on kaasatud mingisse vahetuskaubanduslikku käitumisse – ilma (toote)vahetuseta ei oleks ka turgu. Religioosse turu puhul saame vaadelda vähemalt kahte osapoolt. Ühel poolel isikud (kliendid), kellel on vajadus millegi järgi, olgu see siis religioon, mõtestatus või lihtsalt spirituaalsus. Religioosse turuplatsi teooria eeldab siinkohal seda, et mistahes ühiskonnas jäävad need vajadused püsima ning moderniseerumisprotsess ei muuda seda.⁴¹ Samas teisel poolel peavad meil olema ka religiooni müüjad. Müümisega tegeleksid sellel puhul erinevad usuorganisatsioonid, nagu kirikud, mis on selleks spetsialiseerunud. Nemad on need, kes loovad ja peavad üleval midagi, mida me saame nimetada religioosseks produktiks, mida saavad siis nii-öelda kliendid, kellel on vajadus selle spetsiifilise produkti järele, vahetuskaubana omandada.⁴² Siit koorubki välja vahetusprotsess: need kellel on vajadus teatud religioosse produkti järele, peavad ka midagi vastu andma, et nende ootused ja vajadused ka täidetud saaksid, ning religioossed organisatsioonid peavad midagi vastu küsima oma toote eest, et ka nende

³⁹ Kurg, Ingmar 2010. Oikumeenilise evangelisatsiooni perspektiiv Euroopa kontekstis: missioloogiline ja religioonisotsioloogiline uurimus. Tartu. Tartu Ülikooli kirjastus, lk 78.

⁴⁰ Martin, Bernice 2006. Pentecostal Conversion and the Limits of the Market Metaphor, lk 63. <http://web.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=c4e9176a-22d2-417a-b61d-984fa953ba02%40sessionmgr104&hid=119>, viimati vaadatud 24. aprill 2014.

⁴¹ Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?': Conversion and the Religious Market, lk 7 ja Stark Rodney, Finke Roger 2000. Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion. England. University of California Press, lk 57 – 65 ning Sengers lisaks viidanud *Acts* raamatule lk 66 – 79, 195.

⁴² Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?': Conversion and the Religious Market, lk 8 ja Stark Rodney, Bainbridge William S. 1996. A Theory of Religion, New Brunswick: Rutgers University Press, lk 42 ning Sengers'i viide lk 76.

tootlikkus püsiks. Nii ongi meil olemas baasmudel, kuidas religioosne turg töötab.⁴³

Eelnevalt sai töös aga mainitud ka tootlikkust ja nõudlust, millel on tähtis osa toote hinna kujundamisel. Siin saame välja tuua ka väikesed erinevused terminoloogias. Kuigi me saame vaadelda kogu kaubanduslikku käitumist religioosel turuplatsil vahetuskaubandusena, eksisteerib siiski ka võimalus vaadelda seda lihtsalt ostlemisena, kus inimene ostab midagi, kusjuures toote hinnaks on see, mis ta omalt poolt vastu annab. Küsimus on vaid selles, mis võiks sobida hinnaks või vahetuseks toote eest. Lihtsamalt vaadates võib selleks "kliendi" seisukohalt olla aja- ja energiakulu, kuid need ei ole alati kõige tähtsamad. Suurt osa hinna kujunemisel mängivad ka erinevad kultuurilised uskumused ja väärtushinnangud, samuti enesekriitilisus, kuid ka leplikkus tootega, mis ei käi kokku eelnevalt mainitud kriteeriumitega.⁴⁴ Tuleb aga arvestada, et sugugi kõik religioossed ilmingud ei lähe kaubaks. Paljud pered või rühmad võivad ise organiseerida oma religioosseid tegevusi, ilma et nad peaksid midagi selle eest maksma. Selles valguses peab religiooniturg nende alternatiividega võistlema, et olla edukam, et nende toode ei jääks millegi varju, mis ei ole turul saadav, vaid mida n-ö eraisik "toodab" iseenda jaoks. Samas on võimalus, et osad perekonnad või rühmad segavad erinevad tooted kokku, ehk siis omavahel segunevad "turul" mingi hinna eest pakutav kaup ja ise oma tarbeks tehtud kaup, mis ei ole ostetud turult.⁴⁵ Mängu tulevad ka need religioossed ilmingud, mida ei paku teatud suured usuorganisatsioonid. Siinkohal peab vaatama ka seda, kui paindlikud suudavad religioosse kauba pakkujad siis olla. On selge, et suured monopoolsed kirikuorganisatsioonid ei võistle ainult omavahel, vaid ka teiste osaliselt religioossete ideoloogiatega, või mistahes spirituaalsete, sotsiaalsete ideede ja toimingutega, mis rahuldaksid siis ostleja

⁴³Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?': Conversion and the Religious Market , lk 8 viidatud on: Stark Rodney, Finke Roger 2000. Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion. England. University of California Press, lk 193.

⁴⁴Blasi Anthony J. 2009. A Market Theory of Religion, lk 265.
[http://scp.sagepub.com.ezproxy.utlib.ee/content/56/2/263.full.pdf+html?viimati vaadatud 24. aprill 2014.](http://scp.sagepub.com.ezproxy.utlib.ee/content/56/2/263.full.pdf+html?viimati%20vaadatud%2024.aprill%202014)

⁴⁵*Ibid.*, lk 264–265.

vajadusi.⁴⁶ Kindlasti on eelis nendel religioonidel, kes oskavad ennast müüa, pakkudes erinevaid tulemusi, näiteks erinevaid religioosseid kogemusi, mis viiksid kliendi otseselt Jumalale lähemale. Samas on edukad ka need, kes rahuldavad erinevaid sotsiaalseid vajadusi, nagu noorterühmad, abielu nõustamine, haridus jne.⁴⁷ Usuorganisatsioonid on olnud turundusstrateegia vallas üllatavalt leidlikud ning reageerinud kiiresti turumuutustele. Kui kaubanduskeskustest kujundati vaba aja veetmise keskused, läksid tendentsiga kaasa ka kiriklikud organisatsioonid. Tänapäeval pakutakse paljude kirikutegi juures lisaks vaimutoidule ja hingekosutusele mugavustooteid: lastehoid jumalateenistuse või muu kirikuga seotud kohtumise ajaks, laulukoorid, müügipunktid jne. Mõni vabakirik rakendab innukalt ka ükseltmüümise meetodit, saates tänapäeva misjonärid usku kuulutama ja jüngreid otsima nende endi kodudest. See kuidas mingi religioon otsustab ennast turuplatsil müüa, oleneb suuresti selle kindla turuplatsi ostleja vajadustest. Ingmar Kurg on siinkohal välja toonud olulise punkti: selline käitumine, ei ole vähemalt praegu veel Euroopa kontekstis kuigi päevakohane, ja küsimus on, kas see jääbki nii või avanevad kunagi vabamale turuareenile ka rahvakiriku ukсед, mis on Lääne-Euroopas, oluline. Samuti püsib küsimus, et isegi kui rääkida religioonituru fenomenist Euroopas, kas on siis ka kindel, et tootlus vastab nõudlusele – turuareenil ei pruugi alati olla saadaval see, mida kliendi rollis isik otsib.⁴⁸

3.3. Religiooni turustamine

Kuigi religioosne turuplats on selgelt koht, kus toimub mingisugune turundustegevus, ei anna religioonituru fenomen enamasti aimu sellest, kuidas religiooni siiski turustatakse, müüakse. Samas on just müümine see tegevus, mida erinevad religioossed organisatsioonid peavad tegema. See kõik tähendab head müügitööd: organisatsioonid peavad olema kindlad, mis on nende missioon,

⁴⁶Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?':Conversion and the Religious Market, lk 5.

⁴⁷*Ibid.*, lk 11.

⁴⁸Kurg, Ingmar 2010. Oikumeenilise evangelisatsiooni perspektiiv Euroopa kontekstis:missioloogiline ja religioonisotsioloogiline uurimus. Tartu. Tartu Ülikooli kirjastus, lk 82–83.

peavad teadma, milliseid sihtrühmi nad peavad mõjutama, nad peavad teadma igas ühiskonnas nii sotsiaalseid kui ka religioosseid vajadusi ning ümber korraldama oma seniseid taktikad ja programmid nii, et nad sobiksid turuplatsi ühiskonda. Sealhulgas peavad religioossed organisatsioonid teadma ka seda, kuidas ennast kõige paremini reklaamida, et olla efektiivne. Kindlasti on neid, kes ütlevad, et sellised meetodid ei sobi kirikutele, kuid sellepärast erinebki religiooni müümine tavalisest kommertskaubandusest.⁴⁹ Muidugi kasutavad erinevad kirikud erinevaid võtteid, kusjuures need võivad olla rohkemal või vähemal määral kommertslikud. Müügivõtted, mida kirikud kasutavad, sõltuvad suuresti teoloogiast, mida kõnealune kirik tahab edasi anda ja ka sihtrühmast, kelleni ta tahab jõuda. Siinkohal on oluline vaimulikkond, sest kui vaimulikkond ei peaks kinni kõikidest reeglitest, mida nad üritavad nii-öelda müüa, siis ei oleks produkt enam nii autentne, ning selle all kannataks ka müügitegevus.⁵⁰

Religioonituru funktsioneerimine ei ole täielikult vaba: nagu iga turu puhul, on ka sellise turu puhul võimalik teatav kontrollimehhanism. Kui rääkida välistest jõududest, siis enamasti on selleks valitsus, kes saab religiooniturgu oma vahenditega reguleerida. On kaks erinevat viisi, kuidas riik saab turgu reguleerida: piirata või subsideerida.⁵¹

Regulatsiooni saavad ära määrata sellised aspektid nagu:

- kas on olemas riigikirik,
- kas ainult osa usulahke on tunnustatud,
- kas riik volitab ametisse erinevaid kirikuametnikke,
- kas riik maksab kirikuametnike palgad,
- kas on mingi kirikumaksu süsteem,
- kas riik subsideerib ühte kirikut aga mitte teisi.⁵²

⁴⁹Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?':Conversion and the Religious Market, lk 10.

⁵⁰*Ibid.*, lk 11

⁵¹*Ibid.*, lk 11, viidatud on Finke, Roger, 'The Consequences of Religious Competition. Supply-side Explanations for Religious Change'; Lawrence A. Young (ed.), Rational Choice Theory and Religion. Summary and Assessment. New York: Routledge 1997 raamatus, lk 50–52.

⁵² Stark Rodney, Iannaccone Laurence R. 1994. 'A Supply-side Reinterpretation of the "Secularization" of Europe', Journal for the Scientific Study of Religion 33/3, lk 230–252. http://www.unil.ch/webdav/site/issrc/shared/Iannaccone_Stark.pdf, viimati vaadatud 24. aprill 2014 ja Stark Rodney, Iannaccone Laurence R. 1996. 'Response to Lechner: Recent Religious

Kui vaadata, kuidas toimivad erinevad regulatsiooniviisid, saame vahet teha reguleeritud turgude, vabaturgude ja minimaalse konkurentsiga turgude vahel.

Religioonituru teooria oletab, et inimeste osalus on kõige suurem kas siis reguleerimata turul või vabaturul, ja arvuliselt on kõige tõenäolisem, et inimesed seovad end mõne religioosse organisatsiooniga.⁵³ Selliste turgude eelis tuleneb sellest, et vabal religioosel turuplatsil, saab ükskõik milline religioosne organisatsioon olla produkti pakkujaks, sest pakutavatele teoloogiatele, turundusmeetoditele, rituaalsetele praktiseeringutele ja kogukonna eluviisidele puuduvad igasugused piirangud. Nii luuakse väga pluralistlik religioosne majanduskeskkond, kus saavad tegutseda väga erinevad ja mitmekülgsed tootjad.⁵⁴ Nagu eelnevalt mainitud, on inimestel väga erinevad ootused ja vajadused, ning tundub, et vabaturu skeem töötab paremini, sest mida rohkem on valikut, seda suurem on ka osalus.⁵⁵ Samuti on vabaturu eeliseks asjaolu, et omavaheline konkurents on suur, ja selles osutuvad elujõuliseks ainult kõige efektiivsemad organisatsioonid, mis suudavad pakkuda mitte üksnes suurel hulgal tooteid, vaid tooteid kõige parema võimaliku hinna eest.⁵⁶ Religioonituru mudel tundub väga keeruline ja see sõltub väga paljudest osapooltest. Kindlasti ei ole religiooni turustamine lihtne, sest igal sammul tuleb arvestada, et paljudel kirikutel või teistel religioossetel organisatsioonidel on täpsed reeglid selleks, kuidas usk peaks levima, nii et üks ainult tulevik näitab, kas selline pluraalne turuplatsi mudel ka pidama jääb ja levima hakkab.

Declines in Quebec, Poland and the Netherlands. A theory Vindicated', *Journal for the Scientific Study of Religion* 35/3, lk 265–267.

⁵³Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?': Conversion and the Religious Market, lk 12 viidatud on: Stark Rodney, Finke Roger 2000. *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*. England. University of California Press lk 201.

⁵⁴*Ibid.*, viide *Acts* lk 198.

⁵⁵Stark Rodney, Bainbridge William S. 1996. *A Theory of Religion*, New Brunswick: Rutgers University Press, lk 44; Sengers, Erik 2006. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?': Conversion and the Religious Market, lk 12; viidatud: Finke, Roger, 'The Consequences of Religious Competition. Supply-side Explanations for Religious Change'; Lawrence A. Young (ed.), *Rational Choice Theory and Religion. Summary and Assessment*. New York: Routledge 1997 raamatus, lk 52.

⁵⁶Stark Rodney, Bainbridge William S. 1996. *A Theory of Religion*, New Brunswick: Rutgers University Press, lk 42–43. **Sengers on viidanud ainult leheküljele 42, kuid teooria tundub olevat paremini seletatud järgmisel leheküljel.

Kokkuvõte

On raske otsustada, milline on religiooni ja religioonituru kui fenomeni tulevik. Misjon ei ole tänapäevaks kindlasti kadunud vaid kohanenud. Religioosel turuplatsil on ta leidnud endale rolli, kui üks viis, kuidas religiooni turustada. On näha, et ajaloo vältel on misjonil olnud eriline ja tugev roll kanda usku edasi. Kuid selle käigus on misjonitöö vormid muutunud ja kohanenud maailmaga, ning muutuste aeg ei tundu niipea peatuvat. Misjon on oma eksistentsi vältel omandanud mitmeid usu levitamise võtteid. Juba ammu vahendati pühakirja rahvale arusaadavas keeles ning lakati kuulutamast jumalasõna kirikus ladina keeles, mida kirikulised ei mõista. Ilmalik rahvas on tasapisi tee leidnud misjonitöösse, sellega ei tegele ammu enam ainult kiriku kutselised teenrid. Võimalik, et kaudselt on see toimunud jesuiitide ordu asutaja Ignatius Loyola mõjutusel just ordu töö kaudu, kelle võtted olid oma aja kohta uudsed. Üpris tõenäoliselt on misjonitöö muutumist mõjutanud ka humanism, mille põhimõtted imbusid kirikusse ja sealt edasi misjonitöösse.

Religioonil on raske olnud kohaneda selliste muudatustega, kus kiriku mõju rahvale ja kultuurile ei ole enam ühene ja ühepoolne. Eriti 20. sajandil on kirik pidanud olema see, kes teeb esimesed sammud kohanemise suunas, sest tihti ei taha muu maailm kohaneda selleks ajaks võib-olla juba iganenud vaadetega. Rooma katoliku kirik on olnud alati üks vaieldamatu religioosne jõud kuid ka oma mõjuvõimule vaatamata on üks religioonihii glasi leidnud endas midagi, mis sundis neid üle vaatama kultuuri ja kiriku suhteid, proovides olla aktsepteerivam kõige kirikuvälise suhtes. Kuigi II Vatikani kirikukogu oli kantud uuenduslikest ideedest, tundub, et katoliku kirik ja religioon üldiselt ei pidanud vajalikuks oma vanadest ideedest loobuda. Arusaadavalt on religioosel organisatsioonil raske muutuda, sest igasugused uuendused ei ole kerged tulema, sest traditsioonidest on raske loobuda või neid kohandada, kuid mitmed võimalused astuda rahvaga dialoogi jäid sellel kirikukogul tagaplaanile ja saavutamata. Siit võime ka järeldada, et on jõutud kriisipunkti. Rahvaga ei osata suhelda, industrialiseerimine tõi kaasa erinevate ideede voolu ja paljude energia suundus religiooni asemel

pigem teadustesse. Samas on usul kõigele vaatamata inimeste elus tähtis koht ja teadus või modernsemad ideed seda niipea välja ei vaheta.

Usu tähtsust tõestab omamoodi ka religioonituru fenomen, mis tõestab, et usuorganisatsioonid on kohanenud religiooni levitamisele täiesti uudsel viisil. Ratsionaalse valiku teooria paneb uskuma, et lõpuks on rahval õigus ja võime valida enda jaoks sobilik meedium religioonivallas. Religiooniturg annab rahvale võimaluse valida suure hulga võimaluste vahel, olgu see valik ajendatud millest tahes. On tõsi, et Euroopas on osaliselt vaja tegelda veel rahvakirikutega või mõnes mõttes ka religiooni puudumisega, ning see fenomen ei pruugi siia veel jõudnud olla. Samas ei tohiks unustada, et ameerikalik mõju on alati olnud tugev ning ei ole sugugi välistatud, et peatselt saame rääkida religiooniturust ka Euroopas. Selge on see, et nii religioon kui ka selle levitamine kohanevad maailma muutustega.

Kasutatud kirjandus

1. Paberandjatel kirjandus

Kaevats Ü. Eesti Entsüklopeedia, Valgus, 1992.

Roberts, Diana L. Christian Mission: How Christianity Became a World Religion. UK, a John Wiley&sons, Ltd., Publication, 2009.

Saard, Riho. Kristluse ajalugu, selle algusest tänapäevani. Tallinn, Argo, 2013.

Saard, Riho. Üldine kiriku ajalugu, selle algusest kuni tänapäevani. Tallinn, Argo, 2005.

2. Elektrooniline kirjandus

Blauw, Johannes. The Missionary Nature of the Church; a Survey of the Biblical Theology of Mission. Great Britain. Mcgraw-Hill Book Company, INC., 1962.

Bosch, David J. Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission. New York: Orbis Books, 1991(?), 2011.

Bruce, Steve. Choice and Religion:a Critique of Rational Choice. Great Britain.Oxford University Press, 1999.

Collins, Paul. The Modern Inquisition: Seven Prominent Catholics and their struggles with the Vatican. Woodstock Australia: Overlook Press, 2002.

Hesselgrave, David J. Scripture and Strategy: The Use of the Bible in Postmodern Church and Mission. United States: William Carey Library, 1994.

Kurg, Ingmar. Oikumeenilise evangelisatsiooni perspektiiv Euroopa kontekstis:missioloogiline ja religioonisotsioloogiline uurimus. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2010.

Stark Rodney, Bainbridge William S. A Theory of Religion. New Brunswick. Rutgers University Press, 1996.

Stark Rodney, Finke Roger. Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion. England. University of California Press, 2000.

3. Interneti allikad (kõik viimati külastatud 24.04.2014)

Bennett, Oliver. On Religion and Cultural Policy: Notes on the Roman Catholic Church. University of Warwick, 2009.

http://wrap.warwick.ac.uk/856/1/WRAP_Bennett_on_religion_and_cultural_policy_jan_2009.pdf

Bruce, Steve. Modernisation, Religious Diversity and Rational Choice in Eastern Europe. Religion, State & Society, Vol. 27, Nos 3/4, 1999.

http://www.biblicalstudies.org.uk/pdf/rss/27-3-4_265.pdf

Buchanan, Pat. An Index of Catholicism's decline: a review by Pat Buchanan, 2005 (?) <http://www.theamericancause.org/patanindexofcatholicismsdecline.htm>

Pope Paul VI, Vatican Council Documents, Encyclical Letter, Humanae Vitae, 1969. http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_25071968_humanae-vitae_en.html

Pope Paul VI, Vatican Council Documents, Pastoral Constitution on the Church in the Modern World: Gaudium et Spes, December 7, 1965.

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_en.html

Pope Paul VI, Vatican Council Documents, Sacerdotalis Caelibatus, June 24, 1967. http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_24061967_sacerdotalis_en.html

Reed, Jeff. Church Based Missions: Creating a New Paradigm, October 23, 1992. http://www.bild.org/download/paradigmPapers/2_Church%20Based%20Missions.pdf

Sharot, Stephen. Beyond Christianity: A Critique of the Rational Choice Theory of Religion from a Weberian and Comparative Religions Perspective. Sociology of Religion, 63:4 427-454, 2002.

<http://socrel.oxfordjournals.org/content/63/4/427.full.pdf>

Sheahan, Laura. Towards a 'Continual Reform of the Church': Interview with Hans Küng. – Beliefnet, February, 2004

<http://www.beliefnet.com/Faiths/Christianity/2004/03/Towards-A-Continual-Reform-Of-The-Church-Interview-With-Hans-Kung.aspx?p=1>

Stark Rodney, Iannaccone Laurence R. 'A Supply-side Reinterpretation of the "Secularization" of Europe', Journal for the Scientific Study of Religion 33/3, 1994. http://www.unil.ch/webdav/site/issrc/shared/Iannaccone_Stark.pdf

Järgnevad internetiallikad on leitud läbi:

<http://eds.a.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/eds/search/basic?sid=6d170f1a-c9f3-4e4b-bbdf-5565dfe96702%40sessionmgr4005&vid=1&hid=4203>

viimati üle kontrollitud 24.04.2014.

Blasi, Anthony J. A Market Theory of Religion. *Social Compass* 56(2), lk 263 – 272, 2009.

*viimati kättesaadav 02.05.2013

Martin, Bernice. Pentecostal Conversion and the Limits of the Market Metaphor. *Exchange* 35 no 1, lk 61-91, 2006.

<http://search.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19968269&site=eds-live>

Sengers, Erik. 'Do you want to Recieve a Missionary at Home?': Conversion and the Religious Market. *Exchange*, Vol. 35 Issue 1, lk 4-17, 2006.

<http://search.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=19968272&site=eds-live>

Stark Rodney, Iannaccone Laurence R. 'Response to Lechner: Recent Religious Declines in Quebec, Poland and the Netherlands. A theory Vindicated'. *Journal for the Scientific Study of Religion* 35/3, lk 265 – 271, 1996.

<http://search.ebscohost.com.ezproxy.utlib.ee/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=9610221385&site=eds-live>

Summary

Religious acclimatization and distribution methods: a brief overview of mission and the religious market phenomenon

The goal of this research is to view how religion has had to adapt with different intruding forces like culture and secular ideas. Therefore, the main focus of this work was to give a brief overview of mission, mission as one of the more common ways religion is distributed, and then make way towards the religious market phenomenon, which is not as common. It is important to discuss, that although religion has gone through many changes and has needed to adopt new ways to survive, it is by no means disappearing in a modern world. Such phenomenon proves that religion is still thriving, although in a different way. The main focus of the research is to remain quite broad. The objective is to see what the religious market is and how it works. Also, it is important to see how economic behaviour is introduced to religion, by viewing how new and different ideas made their way into it and its ways of proliferation.

The work consists of three chapters; each chapter is divided into two or three subchapters. The first chapter is about Mission and is divided into 2 subchapters. The first of them gives a brief overview of the history of mission and already introduces some new ideas and changes that took place, such as the translation of the Bible. The second subchapter talks about new concepts in the missionary work. There are examples of the Order of Jesuits and volunteerism, which came out with quite revolutionary ideas for that time period. The second chapter talks about religion and its ways of trying to adapt with the changing world, this chapter is also divided into 2 subchapters. The first one, talks about the Roman Catholic Church and the council of Vatican II. It shows how religion was/is trying to reconcile with modernity and culture. The second subchapter gives an overview of different ideas, which show religion might have reached its crisis point. The third and the final chapter talks about religious market phenomenon and is divided into 3 subchapters. The first of them talks about

rational choice theory, as an important tool towards understanding the behaviour of individuals in a religious market place. The second subchapter lets us know what the religious market is, giving a short overview. Then the final subchapter talks about how religion is marketed in the economic environment and touches upon the ideas of free and government controlled markets.

The conclusion for this research would be to show that religion is not disappearing. The religious market phenomenon has proved it otherwise. Religion has got a new way to give people what they need, by providing more choices and the freedom of doing so without any specific rules. It is to be seen if such a way of selling religion makes it way to Europe, as of right now, it seems to be more present in the consumer societies, such as America. However, here we should be careful not to forget how we are influenced by the ideas from American consumer culture and it is not completely impossible that soon we will be talking about religious marketing in Europe as well.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele
kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liina Nõmm

sünnikuupäev: 12.01.1990.

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Religiooni kohanemine ja levitamise viisid: lühike ülevaade misjonist ja religioonituru fenomen,

mille juhendaja on *dr. theol.* Lea Altnurme,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 5.05.2014